

Nutno také dodat, že Deml, i to naznačují dopisy, svému okolí podléhal, nechával se vléct tam, kam zřejmě sám nechtěl. Ať to byl právě Josef Florian, zřejmě v tom nejlepším slova smyslu Pavla Kytlicová, jejíž přítomnost na něj působila vlastně konejšivě, v horším už pak Marie Rosa Junová, která naopak ve stárnoucím muži dokázala vyvolat nejružnější běsy.

To je tedy, řekněme, to Demlovo, co knihy přinášejí, naší pozornosti by ale nemělo uniknout ani ediční zpracování. Právě to spoluurčuje dojem, který si čtenář ze svazků odnese. Je třeba říct, že jsou připraveny s nesmírnou důkladností, pílí, poctivostí a nasazením, až by se čtenáři chtělo říct, že za takovou lopotu nemohou být autoři nikdy dostatečně odměněni. Jak si vyložit ten obrovitý a nesmírně náročný poznámkový aparát, doslov, předmluvu, studie, soupisy, prameny, přehled tiskařů, s nimiž Florian a Deml spolupracovali, rozsáhlé vysvětlivky a několikastránkové nadšené poděkování, dohromady tvořící víc než třetinu knih? Vysvětlení je jediné: demlovské nadšení a žánrová opulentnost přešla na všechny, kteří se svazku věnovali. Nalezla v nich víc než důstojné pokračovatele básníkovy literárního nasazení. Doufejme, že zápal i po takové práci, jakou byla jistě příprava těchto dvou svazků, vydrží.

Jak slyšet a rozumět. Nová publikace o poslechu s porozuměním

Ivana Bozděchová, FF UK v Praze

ivana.bozdechova@ff.cuni.cz

BIELEŇ, Jitka. *Vy to opravdu slyšíte? A rozumíte tomu? Univerzália a specifika poslechu s porozuměním.* Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań: 2023.

Knih Jitky Bieleňové se zabývá poslechem s porozuměním. Tato dovednost je jako tzv. naslouchání uvedena v Rámcovém vzdělávacím programu, přesto se obecně jeho nácviku při výuce češtiny věnuje poměrně málo prostoru. Přitom v procesu osvojování mateřského jazyka poslech s porozuměním výrazně předchází mluvení. Žáci se s poslechem často seznamují až při studiu cizího jazyka. Právě na tuto skutečnost autorka poukazuje a prokazuje vlastní studijní i pedagogické zkušenosti z cizích jazyků. K tématu tak v mnohém přináší novátorské a interdisciplinární pohledy, což může být podnětné i pro výuku češtiny jako mateřského jazyka. Oceněnihodné je tak např. autorčino propojování vědeckých poznatků a pedagogických zkušeností s potřebami žáků a vyučujících nebo reakce na zcela nové souvislosti, jako je např. existence umělé inteligence.

Publikace zahrnuje osm výkladových kapitol, závěr, seznam literatury, 2 přílohy (Přepisy poslechových textů k poslechovým úlohám v kapitole Aplikace, Seznam doporučených písní vhodných k didaktickému využití), věcný a jmenný rejstřík. Výklad vychází z pojednání o poslechu s porozuměním v odborné literatuře; záslužně např. představuje aktuální vědecké koncepty vybraných vědních oborů, faktory limitující

výzkum nebo metodologii výzkumu. Autorka pojednává o aspektech percepce zvuku z anatomické, akustické, lingvistické a hudební perspektivy (tak např. dospívá k paralelám mezi jazykovědnými a hudebními termíny, viz *rytmus*, *barva*, *dozvuk* aj.), o zpracování a ukládání sluchových informací a procesu porozumění. Zmiňuje poslechové strategie a taktiky – představuje, analyzuje a hodnotí i vlastní výzkum poslechových strategií a taktik, který provedla v roce 2012. Zamýšlí se nad příčinami neporozumění a připomíná, že k němu může dojít, pokud v komunikaci nedostaneme srozumitelný vstup. Cílem výuky je získat dovednost porozumět konkrétnímu tématu projevu, zapamatovat si jej, v potřebné situaci vybavit, vysvětlit nebo popsat. Důležitost role poslechu v mezilidské komunikaci podtrhují i výsledky výzkumů (autorka z nich cituje na s. 19): ty dokazují, že poslech se na komunikaci podílí ze 45 % (pro srovnání: podíl mluvení je 30 %, čtení 16 % a psaní 9 %).

Co všechno zahrnuje proces poslechu s porozuměním? Většinou se dělí do čtyř fází – akustické (sluchová recepcce textu, segmentování fonémů z proudu řeči), identifikační (doplňování slyšeného, zpřesňování zvukových obrazů slov a jejich spojování s významem), fáze porozumění (přirazování a systematizování významů slov, tvoření jazykových obrazů světa na základě textu) a interpretace (pochození smyslu textu, dešifrování vztahů slov ve větě a větného významu). Uvádějí se také faktory ovlivňující průběh poslechu s porozuměním: 1. činitele spojené s komunikační kompetencí posluchače (rozpoznání, znalost a osvojení příslušných jazykových prostředků), 2. složky ovlivněné psychickým a fyzickým stavem posluchače (myšlení, schopnost úvahy, připravenost ke komunikaci, představivost) a 3. vnější faktory (hluk, zkeslení zvuku elektrickými přístroji, stav počasí). V každé fázi procesu porozumění může dojít k neporozumění (způsobenému např. obtížemi v oblasti jazykové, v kognitivní nebo technické kompetenci). Autorka připomíná vymezení neporozumění, uvádí (s. 129) např. definici Marie Čechové (1988, s. 29): neporozumění jako „nepochopení smyslu textu, neodhalení záměru autora, neproniknutí k podstatě“, na rozdíl od nedorozumění jako „mylné, posunuté chápání textu, částečně odlišné u autora a příjemce“.¹

J. Bieleňová v knize uvádí také aspekty výběru vhodného poslechového textu, jako jsou jeho charakter a délka, tempo řeči, počet opakování poslechu, forma instrukcí apod. Poskytuje příklady zvolených poslechových textů a úloh použitých ve vlastním výzkumu poslechových strategií a taktik. Pro inspiraci z nich vybíráme některé typy úloh a jejich ukázky:

Jednobodové úlohy (v učebnicích poměrně málo rozšířené a poměrně náročné kvůli propojení poslechu s myšlenkovými operacemi), s. 153:

Co dělají děti?

dítě A: „Kde jen je ta pumpa? Už zase nemám vzduch.“

dítě B: „Řekni, jak staré je vlastně tvoje kolo?“

dítě A: „Není starší než tvoje.“

dítě B: „Pomůžu ti to napumpovat. Potom pojedeme dál.“

¹ ČECHOVÁ, M. K procesu přijímání textu. In Prosser, V. (red.) *Slavica Pragensia XXXII*. Praha: Univerzita Karlova, 1988, s. 25–33.

Přiřazování obrázku k poslechovému textu a jiná přiřazování (s. 154): *Uslyšíte šest dialogů. Doplňte do tabulky číslo dialogu, který se týká těchto osob: student, spolužačka ze studií, ...*

Poslechová hra s fantazií (s. 158): rozhovor nerodilého mluvčího-studenta jazyka a mimozemšťana.

Jak jsme se zde snažili stručně naznačit a ilustrovat, publikaci J. Bieleňové je třeba uvítat jako poctivou snahu odpovědět na zásadní otázky související s poslechem (autorka je klade v úvodu knihy), jako např. *Proč se slyšíme, posloucháme se, a přesto si někdy nerozumíme? Jak vznikají v našich vnitřních obrazech prázdná místa, tedy možné „chyby“? Co nám pomáhá v porozumění a co nám v něm brání? Jaká je role a postavení poslechu v komunikaci v mateřském jazyce a při učení se cizího jazyka?* A v tomto smyslu ji považovat i jako inspiraci k zamyšlení a praktickému využívání pro všechny učitele češtiny.

Text vznikl v rámci programu Cooperatio, vědní oblasti Lingvistika.

Několik kapitol o provokatérech

Přemysl Krejčík, FPE ZČU v Plzni

pkrejcik@kej.zcu.cz

SEGI, Stefan. *Nekorektní literatura: Politická korektnost v české literatuře a literární komunikaci*. Praha: Academia, 2023.

Nekorektní. Jedno z těch slov, jehož vnímání prošlo v uplynulých letech výraznou proměnou a nabylo nových významů. Zejména politických, ale ještě významněji celospolečenských a samozřejmě se také začalo více užívat v souvislosti s uměním, potažmo s literaturou. Slovo nekorektní se pro mnohé stává jakousi nálepkou, která – podobně jako mnoho dalších pojmů, jež projdou procesem nadužívání – možná brzy paradoxně veškerý obsah pozbude a zůstane po něm jen prázdná slupka, pod níž si bezmála každý představuje něco zcela odlišného. Už nyní se společnost pozvolna dělí na ty, kdož slovem „nekorektní“ chápou něco, co je za hranou dobrého vkusu a vyznačuje se urážlivostí či projevy nenávisti, jiní se naopak svou (ať už skutečnou či domnělou) nekorektností holedbají, neboť ji považují za známku svobody slova nebo dokonce vlastní odvahy.

Že si pod stejným výrazem nelze představit jednoduše vždy totéž ve všech kontextech a nic takového nelze požadovat ani od všech recipientů připomíná v úvodu monografie *Nekorektní literatura* též její autor Stefan Segi, jehož bádání nemůže začít jinde než v interpretaci a hledání významů toho, co je a co není politická korektnost a nekorektnost, přičemž už zde aplikuje výsledky svého bádání na českou literaturu, konkrétně na notoricky známý *Rok kohouta* (2008) Terezy Boučkové, který slouží, mimo jiné, jako cesta k přenesení západních diskusí kolem slova *nigger* k českému výrazu *cikán*, u něž si dovedeme negativní konotace o něco lépe představit a diskusi